מחק פסול. אף מה שהגיה עליו אע"פ שמקויס וכדמפרש ואזיל שאותו המחק בסוף השטר במקום (ב) שהיה יכול לומר שהיה כתוב בו שריר וקייס כגון בתר במנא דכסר למיקנינ ביה ומחקו והגיה מה שרלה ואחר כך כתב שריר וקייס אבל באמצע הכתב אין לחוש שהרי הדבר ניכר שקודם שנכתב שריר וקייס בזה השטר נמחק ונתקייס: **וכשיעור שריר וקייס.** וכל שכן אם שיעור המחק יותר מזה: **ור' ירמיה בר אבא דאמר אחורי הכתב כנגד כל הכתב מבחוץ.** חותמין העדים וממלאים מקום חתימת העדים עד סוף השטר ולא צריך שריר וקייס: **ליחוש דלמא.** זייף וכתיב מאי דבעי מגוואי בסוף השטר ואע"פ שאין עוד עדים כנגדו מבחוץ ויאמר לא הנחתי זה החלק מבחוץ אחורי זו השיטה אלא להרבות עדים גם בזו השיטה כנגדה מאחוריה ולא נזדמן לי כן פירש רבינו חננאל. ובספרים שלנו כתוב ומפיש בעדים מאברהי כלומר נגד אותה השיטה שיוסיף מבפנים יחתום עליה עדים כנגדה מבחוץ כדי למלאות כל השטר עדים לקייס כל הכתוב בתוכו מלד שני כנגדו ויאמר כדי לרבות עדים הוא דעבדי אע"פ שמקוסר דיו בג' עדים אני נתכוונתי לפרסם הדבר והרביתי עדים הרבה וכהא דתנן (גיטין דף פא:) גט קרח הכל משליטין עליו כו' איזהו גט קרח כל שקשריו מרובים מעדיו אבל אם עדיו מרובים מקשריו שפיר דמי: **א"ל.** רב חסדא לרמי בר חמא: **מי סברת.** אליבא דר' ירמיה בר אבא: **עדים כסדרן** (ג) **כתיבי.** מאחורי הכתב שאם השטר כתוב שתי שגם העדים חתומין שתי ואם הכתב כתוב ערב שגם העדים חתומין ערב והתחילו לחתום בתחלת השטר כנגד זכרון עדות שהיתה בפנינו כו' וכולן זה תחת זה מ"מ ולאי יכול להוסיף ולזייף ולהחתים כדקאמרת: **אלא מלמטה למעלה חתימי.** מתחילין לחתום מאחריו כנגד שיטה אחרונה זה (ד) תחת זה והולכין וחותמין לאחרו של שטר ואם השטר כתוב ערב הן חותמין שתי וכן מפורש בגמרת ארץ ישראל(ה) גט פשוט עדיו לרחבו ומקוסר עדיו לאחרו וכיון שמתחילין לחתום כנגד שיטה אחרונה אין יכול להוסיף עוד ולזייף עוד מלד אחר שאין השטר מתקיים אלא מכנגד החתימות ולמעלה: **ריעותא בשיטה אחרונה.** (ה) שיש כתוב שם תנאי או פרעון המזיק לבעל השטר וגייז לה לההיא שיטה אחרונה ואף על גב דגייז ליה לראובן בהדיה החתום כנגדה מבחוץ הרי משתייר ביה בן יעקב עד ותנן דכסר בכך: **בן איש פלוני עד כשר.** מאחר שמכירין שזה כתב ידו של אותו בן פלוני: ומשני **דכתב ביה ראובן בן בחד דרא.** בשורה אחת ואי גייז ליה לראובן גייז ליה נמי לבן בהדיה ולא נשאר בלתי יעקב לבדו: **וקא מסכסר ביעקב עד.** דאמרינן יעקב עצמו חתם את שמו: ולא בפשוט איכא חזרת השטר ובמקוסר ליכא ואי"כ כשיעשנו פשוט ולא יראו חזרת השטר יפסלוהו וי"ל ההיא דר' חנינא ב"ג על כרחך (ט) במקוסר דמהדר כיון שעדיו מתוכו: **ונייז ליה לשיטה אחרונה.** ואי"כ לר' ירמיה לא הוה כתיב ביה שריר וקייס במקוסר דאי הוה כתיב ביה היכי הוה גייז ליה הלא לא יראו שריר וקייס ויפסלוהו ולרב הונא היה כתוב בו כדמשני לעיל אבל בפשוט בין למר ובין למר לא היה כתוב בפשוטים שלהם שריר וקייס ה: **דכתב ראובן בן בחד דרא ויעקב עד בחד דרא עלויה.** כלומר (י) כתוב לראובן בן בשיטה אחרונה והיינו בחד דרא ואחר כך יעקב עד לאחרו של שטר ופירש ריב"ם אי בן בראש לראובן ואח"כ יעקב הוה מצי גייז לשיטה אחרונה עד לאו של לראובן ועם בן שתתיו ושאר בן יעקב וקושיא של ריב"ם (כ) כשאפרש שיעקב ולראובן בחד דרא לאחרו של שטר ובן תחת ראש לראובן שאם לא היה כשר בהכי בבן למעלה ויעקב עד למטה מאי דוחקיה לשנויי שבן גדול כראובן לימא פי' שראובן למעלה ובן יעקב למטה דהשתא ליכא חשש למידי ועוד אמאי תירץ גמרא דלא כתיב ביה עד ליישי כגון שכתב בו עד וכגון שיעקב למטה ומעט מיעקב תחת ראובן כדפרי' ועוד דהשתא לא קשיא מידי מה (ל) שהקשיתי לקמן שראובן בן יעקב עד פסול במקוסר ויעקב עד גרידא כשר אלא ודאי לא הוה מצי לתרוצי הכי דאפילו כשראובן למעלה ובן יעקב למטה ומעט מיעקב תחת ראובן גייז לשיטה אחרונה עם ראו ועם בן שתתיו ומתכשר בבן של מעלה ויעקב של מטה ולא כטועים (מ) טועים שאינו כשר בהכי אינו אפילו תעלות מעולות שפירשנו ואין להעלילו בלשונו כי זהונו שוגג אלא בן היה גדול ביותר והיה מחזיק כנגד כל שם ראובן שעליו ואחר כן יעקב דהשתא לא מצי גייז אלא לראובן [עם בן] ביחד ולא ישאר אלא יעקב [עד] והשתא ניחא הא דפריך דלמא גייז ראובן בן ומתכשר ביעקב עד ולא הוה מצי לשנויי שבן תחת ראש לראובן ומעט מיעקב תחת ראובן דהשתא לא מצי גייז לראובן בלא מעט מיעקב הכי לא הוה מצי לשנויי כדפרישית דגייז לראו ולבן שתתיו ושאר בן של שם לראובן (נ) פ) [וגם יעקב ומתכשר בהכי אלא בן כנגד כל לראובן א"נ בן תחת בן של שם לראובן] ואי גייז לראו ישאר תרי בן זה תחת זה ויעקב אחר בן לראובן בן בחד דרא ויעקב עילויה ולריך שיכתוב בן תחת בן של שם לראובן (בן יעקב) שאם יתחיל ויכתוב כנגד תחלת לראובן למטה בן כנגד ראו נמצא שהיה נשאר בן של לראובן עצמו בולט לבן והוה גייז לראו של לראובן וגם בן של מטה מראו עמו ובן של לראובן היה נשאר והיה קשה כבתחלה אבל עתה שיכתוב הבן למטה כנגד הבן העליון של לראובן ישאר בן אחד למטה ואחד למעלה ויהיה ניכר הקלקול שעשה ואפילו ימחקנו לאותו של מטה יהא ניכר המחק ויכירו בית דין שהוא עשה אי נמי לריך שיכתוב בן באותיות גדולות שיחזיקו כל לראובן בתחתיתו וזהו עיקר כי אז יהיה יותר היכרא ואין לחוש לזה הקלקול אלא בראובן לבדו אבל בשאר שמות לא: **ומתכשר** (פ) (בבן) **יעקב עד.** תימה היאך יתכשר והלא מכיריס אנו שיעקב לא חתם זה ומה סבור לומר דבשלמא ההיא דתנן התם (גיטין דף פז.) שני גיטין שכתוב זה בלד זה את שהעדים נקראו עמו כשר ופריך בגמרא וליתכשר אלי בראובן בן והאי ביעקב עד כמו שאפרשנו אחרי כן אלא הכא היכי מתכשר ואי בחתימת יונית שחותמים אביהן תחלה ואיכא למימר (ע) שהאי יעקב שנשאר הוא העד שפי' הוי לראובן בנו יעקב דהשתא לא דומה לא"כ הוה ליה כמו שבבן יעקב עד לא מתכשר אלא כשבן למעלה ועד למטה מתחתי הוא כמו בן בראובן בן מיעקב עד מתכשר כשבן למעלה ועד למטה ובן ש"ק: (ס) באה"ד וקושיא של ריב"ם היא כשנפרש שיעקב וראובן בחד דרא לאחרו של שטר ובן תחת ראש לראובן וכשר בהכי שאם לא היה כשר בהכי א"כ בבן למעלה ויעקב עד למטה נמי לא ליתכשר ומאי דומקיה לשנויי שבן גדול כראובן לימא שפירושו שראובן למעלה: (ל) באה"ד ועוד דהשתא לא קשיא מידי מה שהקשה ריב"ם לקמן שראובן בן יעקב עד פסול במקוסר ובן יעקב עד גרידא כשר. ר"ב כלומר הלא כמו שבבן יעקב עד לא מתכשר אלא כשבן למעלה ועד למטה מתחתי הוא כמו בן בראובן בן יעקב עד מתכשר כשבן למעלה ובן ש"ק: (מ) באה"ד ושטטים ואומרים שאינו כשר בהכי דאינו וכו' זהונו שוגג אלא צריך לפרש בן היה גדול: (נ) באה"ד כדפרישית דגייז לראו ולבן שתתיו ושאר בן של שם לראובן וחם לשון ריב"ם לראובן בן בחד דרא ויעקב עליה ולריך שיכתוב בן תחת בן של (לראובן) לראובן בן יעקב דהשתא אי גייז לראו ישאר תרי בן זה תחת זה ויעקב אחר ראובן שאם יתחיל ויכתוב כנגד תחילת לראובן עד גרידא כשר אלא ביעקב עד וכו' שני גיטין שכתבן זה בלד זה את שהעדים הראשונים נקראים עמו וכו' ביעקב עד אתי שפיר כמו שפרשנו: (ע) באה"ד ואיכא למימר בהאי יעקב עד שנשאר שפיוס הוי לראובן בנו של יעקב זה דומק דא"כ הוה ליה לפרש כתחתימת יוונים:

ה) גיטין דף פז:. ו) שם, ז) נב"ב ס"ר ה"ל, ד) רש"ל יתחום שני פסול, ה) רש"ל.

הגהות הב"ח

(א) נב' מאי דבעי (ומחתים סהדי יתירי מאבראי) תא"מ ו"ב לר"מ ל"ג ליה: (ב) רשב"ם ד"ה ממקן וכו' במקום שיכול לומר כל"ל ומיכא שהיה נמחק: (ג) ד"ה עדיס כסדרן חתימי מאחורי: (ד) ד"ה אלא מלמטה למעלה וכו' כנגד שיטה אחרונה זה אחר זה. נ"ב פי' לרב חסדא אי אפשר לומר דתחתימי זה תחת זה ד"ל לא קשה כל עיקר דלמא גייז ליה לראובן כו' אלא זה אחר זה קאמר ולמר דמר ומעל הוא דקאמר דתחתמי זה תחת זה: (ה) ד"ה ריעותא בשיטה אחרונה שכתב שם תנאי או פרעון. נ"ב פי' על שטר אחר: (ו) תוס' ד"ה אלא כו' וכו' והבא נמי וכו' וי"ל דהא ממתני' דבשילהי הזורק שמע מינה דמכל כי אלמא: (ז) ד"ה מלמטה וכו' אמאי מקיגו הכי אלא היה להם לתקן שיהיו חתומים כולן תחת שיטה אחרונה מבפנים ולא לעלוך כמו כן: (ח) ד"ה ומיחתם וכו' כי למדין משיטה אחרונה אינו יכול לזייף מבפנים לפי שאין העדים החתומים כנגד וכו' וא"ל דהלא יחתום וכו' וי"ל אלא היה בשיטה אחת כי אם עד אחד חתום ואם הוא עלמו יחתום עד שני השטר פסול אי נמי וכו' ויכתוב שטר באותו גליון ויחייב את הטעד דזה כתב ידו וא"ל: (ט) באה"ד דר' חנינא ב"ג על כרחך צריך לפרש במקוסר דמהדר: (י) ד"ה דכתב לראובן וכו' כלומר דכתוב וכו' ופירש ריב"ם דבן לבדול ומחזיק בנגד שם ראובן דאי בן בראש לראובן ואא"כ יעקב וכו' ושאם כן יעקב הם"ד וי"ב שמכאן עד סוף הדבור היא הג"ר: (כ) באה"ד וקושיא של ריב"ם היא כשנפרש שיעקב וראובן בחד דרא לאחרו של שטר ובן תחת ראש לראובן וכשר בהכי שאם לא היה כשר בהכי א"כ בבן למעלה ויעקב עד למטה נמי לא ליתכשר ומאי דומקיה לשנויי שבן גדול כראובן לימא שפירושו שראובן למעלה: (ל) באה"ד ועוד דהשתא לא קשיא מידי מה שהקשה ריב"ם לקמן שראובן בן יעקב עד פסול במקוסר ובן יעקב עד גרידא כשר. ר"ב כלומר הלא כמו שבבן יעקב עד לא מתכשר אלא כשבן למעלה ועד למטה מתחתי הוא כמו בן בראובן בן יעקב עד מתכשר כשבן למעלה ובן ש"ק: (מ) באה"ד ושטטים ואומרים שאינו כשר בהכי דאינו וכו' זהונו שוגג אלא צריך לפרש בן היה גדול: (נ) באה"ד כדפרישית דגייז לראו ולבן שתתיו ושאר בן של שם לראובן וחם לשון ריב"ם לראובן בן בחד דרא ויעקב עליה ולריך שיכתוב בן תחת בן של (לראובן) לראובן בן יעקב דהשתא אי גייז לראו ישאר תרי בן זה תחת זה ויעקב אחר ראובן שאם יתחיל ויכתוב כנגד תחילת לראובן עד גרידא כשר אלא ביעקב עד וכו' שני גיטין שכתבן זה בלד זה את שהעדים הראשונים נקראים עמו וכו' ביעקב עד אתי שפיר כמו שפרשנו: (ע) באה"ד ואיכא למימר בהאי יעקב עד שנשאר שפיוס הוי לראובן בנו של יעקב זה דומק דא"כ הוה ליה לפרש כתחתימת יוונים:

מוסף תוספות

א. ולא קאמר הכא כשיעור שריר וקיים אלא למעוטי פחות מכאן, שיעור שריר וקיים בלבד שלא במקום שריר וקיים דהשתא מינכרא מילתא דלא הוה ביה שריר וקיים. שם.

ב. דליתא להא השלמה אלא משום חששא בעלמא שמא כשיצא לאחר זמן בב"ד יפסלוהו שיהו סבורים שהזמין הבעל עדיו למנין קשריו ולא תחמו בו כלום. רש"י גיטין פא: ג. ואפי' הן מפוזרין כגון אם יש בו י' עדים ועדי השוק מכירין את כתב הראשון והשלישי והחמישי, ולא בענין שיכירו אותן שלשה רצופין. רש"י גיטין פב. ד. והיכא דלא החזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה רבים מרבותי נטתה דעתם דפסלינן ליה לכולי שטרא, דהכי תקון רבנן, כדי שירגילו לחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה, ונלמוד מכל השטר ואפי' משיטה אחרונה. רבינו יונה, ועיין רשב"א שמולק ע"ז. ה. שכיון שאמרו שאין למדין משטה אחרונה ממילא שמעינן דשטר שאין בו שריר וקיים כשר, וכיון שכן כשבא בפנינו אע"פ שכתוב בסופו שריר וקיים למה למדין משטה אחרונה, ניחוש שמא בלא שריר וקיים כתבוהו והוא הוסיף בו שטה אחרונה וכתב בו שריר וקיים דהא ודאי שריר וקיים לא מעכב. מידושי הר"ן.

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פכ"ז מהל' מלוה ולוה הל' ח סמג עשין לד טוש"ע מ"מ סי' מד סעיף ח: ד ב ג (מיי' פ"ד מהל' גירושין הל' יב) סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קל סעיף יא:

רבינו גרשום

ובסוף השיטה כשבא לסיימו קיימו דכתב הכי אות או תיבה פלונית דביני חיטי כשירה: מחק פסול אע"פ שמקוים. אם יש מחק באותו שטר ונכתב כלום על גבו אע"פ שמקוים לבסוף דכתב מ"מ פלוני דעל המחק פסול השטר: ולא אמרינן מחק פסול. אע"פ שמקוים: אלא במקום שריר וקיים. דאיכא למימר ודאי זייפיה בההוא שטרא: ולרב ירמיה בר אבא דאמר. לעיל: אחורי הכתב כנגד הכתב מבחוץ ליחוש דילמא כתיב מגואי. תחת בגליון: מאי דבעי. אחר שתחתמו העדים מאחריו והכי שמעי' האידנא [דהנדי'] התחילו לחתום מאחרי השטר כנגד כל כתיבת השטר ויכתבו כל חתימתן בשיטה אחת והתחילו לחתום מלמעלה עד למטה וכוונו כך שהאחרון סיים את חתימתו כנגד שיטה אחרונה כדי שלא יכתוב בעל שטר יותר שיטה למטה מחתימת האחרון שאם כתב שיכולין בית דין לידע שזייף. והאי רב ירמיה בר אבא וכולהו הני דלקמן לא בעי סימן של שריר וקיים אלא סיום חתימת עדים כנגד שיטה אחרונה ומש"ה מקשי וליחוש דילמא מחתים כנגדו עד רביעי מבחוץ ויכתוב מבפנים כנגד חתימתו ויזייף מאי דבעי ומכוין שיסיים שיטה אחרונה של שטר כנגד סוף החתימה של אותו עד רביעי ואם ישאל לו בית דין למה חתמת עליו עד רביעי יאמר אנא כדי לרבות בעדים הוא דעבדי כדי שיתפרסם הדבר יותר. ומשני מי סברת דעדים כסדרן כתיבי. מלמעלה למטה בשיטה אחת דמצי לזייף כדמפרש. לא עדים מלמטה כנגד שיטה אחרונה מתחילין לחתום ומסיימין חתימתן כנגד שיטה העליונה. ואי אמרת אכתי ליחוש דילמא כתב מגואי לתחת מאי דבעי ויחתום עד רביעי מאבראי ליכא למיחש להכי משום דאיל דצריך לחתום ממטה למעלה כשאר החתומין לא מצי לצמצם ולכוון שלא תהא חתימות אותותיו קצרות או ארוכות האחרונות יותר מן הראשונות כדי שיגיע למקום העדים אי מזייף איכא הכירא בהכי. ואכתי אע"ג דאוקמת דעדים ממטה למעלה חתימי הא אכתי מזייף ליה דאיכא למיחש דילמא איתרמי דנכתב ריעותא בשיטה אחרונה. כגון שלא הספיק הלבלר לסיים השטר עד שפרע הלוה מקצת החוב ואותו מקצת שפרע נכתב בשיטה אחרונה שפרע לו כך וכך מן החוב שכתוב למעלה ועכשיו גייז ליה לשיטה אחרונה שיש בה ריעותא וגייז עמה ראובן שנכתב כנגדה מבחוץ ומתכשר עדיין העדות בבן יעקב עד שנשתייר מחתימת הראשון דתנן בן איש פלוני עד כשר ואתי טריף כל החוב שכתוב בו כתחילה: ומשני דכתב הכי דלא מצי לזיופי דכתיב ראובן בן בחד דרא כגון ראובן ותחת ראובן כתב בן וכתב יעקב עד סמוך לראובן דאי גייז ליה לראובן לא מצי גייז ליה בלא בן ולא מתכשר החתימה ביעקב עד ולא אתי למיגז. וליחוש דכשר הוא ביעקב עד בלבד ואתי למיגז: ומשני דלא כתב עד והשתא ליכא למיחש דאי גייז לראובן בן לא מתכשר ביעקב לחוד: ואיבעית אימא. אפי' אי כתב יעקב עד ליכא למיחש דגייז דאמרי עדים יעקב זה כתיבת ראובן היא ולא של יעקב. [ודלמא] אמרי ב"ד

גר"א

וכשיעור שריר וקיים. וכל שכן יותר שיתמוק שני שיטין או ג' כדי להעדים וכתב מאי דבעי והדר כתב שריר וקיים לכך פסול כל מקום שנוכל לומר בכאן היה יכול להיות כתוב שריר וקיים אבל בפחות משריר וקיים ליכא למיחש מידי א:

וליחוש דלמא כתב מאי דבעי ומחתים סהדי מאבראי. אבל אי לא מחתים להו היה פסול שסיום העדים יש לו להיות כנגד סיום השטר וליכא למימר דמטייט ליה מלד אחר דשמא יעשה שם האשרתא: **אנא** לרבות עדים קא עבדי. ויקיים בשלשה שלמעלה ב דמכל תלתא מקיימים ג כדאמרי' בפרק הזורק (גיטין פא:) והכא לא מצי לשנויי כדלקמן אין מקיימים אלא מעדים של מטה דפריך לקמן ויחוש דלמא כתב הוא ועדיו בשיטה אחת ואמר כדי להרבות בעדים הוא דעבדי ואמר כל כי האי גוונא אין מקיימים אלא מעדים של מעלה (ו) ה"ג ליישי כאן אין מקיימין אלא מעדים של מטה וי"ל דהא מתני' בשילהי הזורק (שם) שמע מינה מכל בי תלתא מקיימין אבל לקמן שכתב בשיטה אחרונה אין מקיימין:

מלמטה למעלה חתימי. וא"ת בין לרב הונא בין לרב ירמיה מתניתין דקתני מאחוריו ומפרש לה שחתומין בין קשר לקשר ולאידך מלמטה למעלה אמאי תקינו הכי אלא (ז) שיהיו חתומים כולן תחת שיטה אחרונה מבחוץ ולא יצטרך כמו כן לרב הונא לכתוב שריר וקיים וי"ל דכל מה שיוכלו לשנותו מפשוט היו משנים לפי שלא יהיו הכל בקיאין לעשותו דלדהכי מייתבא דעתיה:

וניחוש דלמא מתרמי ריעותא בשיטה אחרונה וגייז לה. וא"ת והא אין למדין משיטה אחרונה דהא מהדר הוא מעניינו של שטר והיכי גייז הא יהא פסול אם תתכה כיון דלא מהדר ד וי"ל דבמקוסר לא נהגו חזרת השטר והיו למדין משיטה אחרונה דבפשוט ודאי אין למדין לפי שהעדים חתומים מבפנים ולא דייקי וחותמין רחוק מן הכתב שיטה ויכול לזייף באותה שיטה אי לאו משום דאמרינן אין למדין אבל במקוסר שעדיו מאחוריו מלמטה למעלה מכווני שפיר לחתום כנגד שיטה אחרונה והשתא נמי כי למדין משיטה אחרונה (ח) יכול להזדייף מבפנים לפי שאין העדים חותמים כנגד אותה השיטה שזייף וא"ת והוא יחתום עדים כנגד הכתב שזייף מבפנים ויקיים בחלידך תלתא סהדי וי"ל אלא היה בשיטה כי אם עד אחד חתום ואם הוא עלמו ד) חתום שני פסולים א"נ העדים שחתמו בראשונה הם טייטו בגליון שלמטה מן השטר מבחוץ אלא יבא אדם אחרייהם ויכתוב שטר באותו גליון ויהיה העד לזה שזהו כתב ידו וא"ת לרבי חנינא בן גמליאל מקוסר שכתוב עדיו מתוכו היאך יעשנו פשוט אלא בפשוט איכא חזרת השטר ובמקוסר ליכא ואי"כ כשיעשנו פשוט ולא יראו חזרת השטר יפסלוהו וי"ל ההיא דר' חנינא ב"ג על כרחך (ט) במקוסר דמהדר כיון שעדיו מתוכו: **ונייז ליה לשיטה אחרונה.** וא"כ לר' ירמיה לא הוה כתיב ביה שריר וקיים במקוסר דאי הוה כתיב ביה היכי הוה גייז ליה הלא לא יראו שריר וקיים ויפסלוהו ולרב הונא היה כתוב בו כדמשני לעיל אבל בפשוט בין למר ובין למר לא היה כתוב בפשוטים שלהם שריר וקיים ה: **דכתב ראובן בן בחד דרא ויעקב עד בחד דרא עלויה.** כלומר (י) כתוב לראובן בן בשיטה אחרונה והיינו בחד דרא ואחר כך יעקב עד לאחרו של שטר ופירש ריב"ם אי בן בראש לראובן ואח"כ יעקב הוה מצי גייז לשיטה אחרונה עד לאו של לראובן ועם בן שתתיו ושאר בן יעקב וקושיא של ריב"ם (כ) כשאפרש שיעקב ולראובן בחד דרא לאחרו של שטר ובן תחת ראש לראובן שאם לא היה כשר בהכי בבן למעלה ויעקב עד למטה מאי דוחקיה לשנויי שבן גדול כראובן לימא פי' שראובן למעלה ובן יעקב למטה דהשתא ליכא חשש למידי ועוד אמאי תירץ גמרא דלא כתיב ביה עד ליישי כגון שכתב בו עד וכגון שיעקב למטה ומעט מיעקב תחת ראובן כדפרי' ועוד דהשתא לא קשיא מידי מה (ל) שהקשיתי לקמן שראובן בן יעקב עד פסול במקוסר ויעקב עד גרידא כשר אלא ודאי לא הוה מצי לתרוצי הכי דאפילו כשראובן למעלה ובן יעקב למטה ומעט מיעקב תחת ראובן גייז לשיטה אחרונה עם ראו ועם בן שתתיו ומתכשר בבן של מעלה ויעקב של מטה ולא כטועים (מ) טועים שאינו כשר בהכי אינו אפילו תעלות מעולות שפירשנו ואין להעלילו בלשונו כי זהונו שוגג אלא בן היה גדול ביותר והיה מחזיק כנגד כל שם ראובן שעליו ואחר כן יעקב דהשתא לא מצי גייז אלא לראובן [עם בן] ביחד ולא ישאר אלא יעקב [עד] והשתא ניחא הא דפריך דלמא גייז ראובן בן ומתכשר ביעקב עד ולא הוה מצי לשנויי שבן תחת ראש לראובן ומעט מיעקב תחת ראובן דהשתא לא מצי גייז לראובן בלא מעט מיעקב הכי לא הוה מצי לשנויי כדפרישית דגייז לראו ולבן שתתיו ושאר בן של שם לראובן (נ) פ) [וגם יעקב ומתכשר בהכי אלא בן כנגד כל לראובן א"נ בן תחת בן של שם לראובן] ואי גייז לראו ישאר תרי בן זה תחת זה ויעקב אחר בן לראובן בן בחד דרא ויעקב עילויה ולריך שיכתוב בן תחת בן של שם לראובן (בן יעקב) שאם יתחיל ויכתוב כנגד תחלת לראובן למטה בן כנגד ראו נמצא שהיה נשאר בן של לראובן עצמו בולט לבן והוה גייז לראו של לראובן וגם בן של מטה מראו עמו ובן של לראובן היה נשאר והיה קשה כבתחלה אבל עתה שיכתוב הבן למטה כנגד הבן העליון של לראובן ישאר בן אחד למטה ואחד למעלה ויהיה ניכר הקלקול שעשה ואפילו ימחקנו לאותו של מטה יהא ניכר המחק ויכירו בית דין שהוא עשה אי נמי לריך שיכתוב בן באותיות גדולות שיחזיקו כל לראובן בתחתיתו וזהו עיקר כי אז יהיה יותר היכרא ואין לחוש לזה הקלקול אלא בראובן לבדו אבל בשאר שמות לא: **ומתכשר** (פ) (בבן) **יעקב עד.** תימה היאך יתכשר והלא מכיריס אנו שיעקב לא חתם זה ומה סבור לומר דבשלמא ההיא דתנן התם (גיטין דף פז.) שני גיטין שכתוב זה בלד זה את שהעדים נקראו עמו כשר ופריך בגמרא וליתכשר אלי בראובן בן והאי ביעקב עד כמו שאפרשנו אחרי כן אלא הכא היכי מתכשר ואי בחתימת יונית שחותמים אביהן תחלה ואיכא למימר (ע) שהאי יעקב שנשאר הוא העד שפי' הוי לראובן בנו יעקב זה דומק דא"כ הוה ליה לפרש כתחתימת יוונים: **ויש**

מוסף רש"י

ד) אי כתב יעקב עד ליכא למיחש דגייז דאמרי עדים יעקב זה כתיבת ראובן היא ולא של יעקב. [ודלמא] אמרי ב"ד

קסא: גט פשוט פרק עשירי בבא בתרא

עין משפט
נר מצוה

ה א מיי' פכ"ז מהל' מלוה ולוה הל' ח סמג עשין לד טוש"ע מ"מ סי' מד סעיף ה: ו ב מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעיף ח:

מוסף תוספות

א. שלא מצינו בשום מקום שמכשיר בראובן לבדו אלא א"כ חתם עד. רשב"ם גיטין פ"ז. ב. דלא מצינו שהכשירו בבן יעקב בלא עד. רשב"ם גיטין פז. ג. היכי מתכשר האי בראובן לחוד דהא בענין איש פלוני עד וכדתנן במתני'. ריטב"ם גיטין פז. ד. שלא חשש להזכיר שם אביו מאחר ששם אביו חתום תחת השני והוא נקרא היטיב ראובן בן יעקב עם מה שחתום תחת השני, והשני כשר בעיקב עד. רשב"ם גיטין פז. ה. ולאו דוקא דידענן דאפי' בספק לא מכשרינן דהא קיום בענין, אלא קושטא דמלתא נקט דהא חתימה דראובן היא ואנן ודאי ידענן דלא דאבוה. ריטב"ם גיטין פז. והלכך שמאלי פסול רימני כשר משום דאמרינן דהאי חתימה דיעקב שהוא על הגט השמאלי כיון דלא מהניא לדידיה מהני אקמא והרי הוא כאילו חתם תחתיו ראובן בן יעקב. שם. ו. שטרי שאלות ותשובות ושלומות. רש"י גיטין ט. ז. פי' הקונטרס כיון שיתחילו לחתום בשוה זה תחת זה שלשתן כנגד שיטה אחת אחרונה אין יכול לקצרן ריעותא דסוף השיטה, שהרי אין העדים שמותם שוין וכי גאיז תיבה משם הראשון א"כ קוצץ יותר או פחות משם השני ויהא ניכר החתך, ולא נהירא דא"כ עיקר התירוץ אינו בספר. שיטה מקובצת כשם תוס'. ח. וא"ת פעמים שעדיו מרובים מקשריו ויגזו כנגד כל עד אחד שהוא מיותר תירץ ר"ת ז"ל דכהאי גוונא אי אפשר דליתרמי ליה שלא יגזור מגופו של שטר. ריטב"ם. ט. [דלשנויי דמשני דלא כתיב עד] אם יבוא לגרו או לקצר נמצא מקצר שם אבותיהם של עדים ולא מתכשרי בשמותם לבד דהא לא כתיב בה עד. ריטב"ם. י. ובעי שיהא כל העדים החתומים במקושר חתומים בשיטה אחת כנגד שיטה אחרונה. שיטה מקובצת כשם תוס'.

רבינו גרשום

שמא ראובן חתם שם אביו במקום שמו וכשר הוא. ומשני לא לימרו בית דין הכי אלא לימרו הכי לא שביק אינש שמא דידיה וחתים שם אבוה רש"מ מזויף הוא. ואכתי ליחוש דאי אמרי עדים יעקב זה כתיבת ראובן היא ואמרי בית דין מה בכך דלמא שם אביו כתב לקיים חילוף חתימתו דהא רב לא הוה מחתים שמו אלא במקום שמו היה מצייר דמות דג והכל היו מכירין שזו היא חתימתו: חרותא. כמין דקל היה מצייר: רב חסדא סמ"ך. בלבד היה כותב במקום שמו: מכותא. כמין תורן של ספינה. הכא נמי איכא למימר דכתב אבוה סימן. ומשני לא חציף אינש כו': מר זוטרא אמר למה לך לשנויי כל הני. דשינויי דחיקי הוי אלא האי דקאמר ר' ירמיה בר אבא אחורי הכתב כנגד הכתב מבחוץ הכי קאמר. כל מקושר שאין עדיו [כלין] בשיטה אחת פסול. כגון ששלשתן התחילו לחתום בג' שיטות זה על גב זה והתחילו חתימתן כנגד שיטה אחרונה וחתמו ממטה למעלה וסיימו חתימתן בשיטה ו) אחרונה של עדות הוי גייז לכולהו וליכא למיחש משום זיוף: כל המחקין כולם. העשרון בשטר שלא במקום שריר וקיים: צריך לכתוב. בסוף השטר: ודין קיומיהון. דכתב כך וזה מחק פלוני שבמקום פלוני שריר וקיים כדי שלא יאמר שוב נכתב ונמחק וזייף: וצריך שיחזור מענינו של שטר. של מעלה בשיטה אחרונה:

ו) גרשה דל"ל וסיימו חתימתן בשיטה אחרונה ולא גייז לשיטה אחרונה הוי גייז לכולהו וכו'.

לאו דיעקב הוא ודלמא בשמיה דאבוה חתם לא שביק איניש שמיה דידיה וחתים בשמיה דאבוה ודלמא סימנא בעלמא הוא דשוויה דהא רב צייר ו)כוורא ר' חנינא צייר חרותא רב חסדא סמ"ך רב הושעיא עי"ן [3]רבא בר רב הונא מכותא לא חציף אינש לשוויה לשמיה דאבוה סימנא מר זוטרא אמר למה לך כולי האי כל מקושר שאין עדיו בלין בשיטה אחת פסול א"ר יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן [4]כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין קיומיהון [5]וצריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה מאי טעמא אמר

מסורת הש"ס

ו) גיטין דף ט:. ולף פז:, ב) ל"ל רבה, ג) [עי' רש"ל], ד) [דף קסב.], ה) שיך לע"ל,

הגהות הב"ח

(ו) רשב"ם ד"ה מר זוטרא וכו' מקושר ועדיו חתומים: (ב) תוס' ד"ה (בע"ל) ומתכשר ויהיה הלוה סבור שלא זייפו ויהיו עדיו. נ"ב ומיהא ל"כ מאי קא משני תלמודא דידענן דהא חתימה לאו דיעקב היא ול"ל דקא משני דסיון דמפורסם דלאו דיעקב היא תו לא מיישיב לסכי: (ג) בא"ד מי לא טעיגן ליתמי וללקוחות ומלוה בטענות זיוף בלא שום סכתב יוליא ממנו נחזור למשנת גיטין כל"ל ומיכות אחי ספיר נמתק: (ד) בא"ד בפ' המגרש שני גיטין שכתבן זה בלא זה אם שהעדים הראשונים נקראים וכו' נתנן בן איש פלוני וכו' דפשיטא ליה דקמא כשר וכו' כמו מנכן יעקב עד ותימה והא אינו כשר בראובן גרידא ועוד לאחר שמיכ: (ה) בא"ד בן גרידא ורש"י פירש דבראובן בן כשר: (ו) בא"ד ועוד פירכא קמא לא אתי ספיר ויש לפרש התם הכי מעיקרא: (ז) בא"ד כתבון אם שהעדים נקראים עמו כשר ועם הראשון נקרא ראובן בן עד שראובן קאי אבן יעקב עד ופשיטא דכשר: (ח) בא"ד והשתא מסתמא תלינן דהאי יעקב עד דבתרא לא חתם ראובן דלא חתם שמיה דאבוה ולהכי פריך ולימכשר האי וכו' עם שאתה שהוא שלו: (ט) בא"ד דלא כתב וכו' פלוני על לפי שאם חתמו מעיקרא אינ פלוני עד לא היה: (י) בא"ד וכסי נמי הוה לן למימר דאי גייז שיטה וכו' הה"ג הוה לן: (כ) בא"ד דכשר הכא והכא אבל פלוני וכו' עיג דתנן פלוני בן פלוני כשר וכו' כיון דלא תנן בהדיא דכשר משוינן חילוק וכו' ובמקושר דאתי: (ל) ד"ה כל מקושר שאין עדיו כלין בשיטה אחת פי' רש"י כשחותמין מאחוריו מלמטה למעלה צריך שיהיו כולן וכו' וחתומין זה תחת זה לפיכך: (מ) בא"ד דכל מקושר שאין עדיו כלים בשיטה אחת פירוש בשיטה אחרונה: (נ) ד"ה ולריך כו' דאי הוה בעי הוה מזייף כו':

לעזי רש"י

משט"א [מש"ט]. תורן.

מוסף רש"י

רב צייר כוורא. בחתימת ידו ולא היה כותב שמו (גיטין פז: וכע"ז שם לו.). **חרותא.** ענף של דקל (שם ושם). **מכותא.** ולון ספינה (שם לו.) לו: גם שפוכשין עליו ולון של ספינה (שם פז:).

אחורי הכתב לאחרו מראשו לסופו בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה ואין עדיו כלין בשיטה אחת פסול שלריך שיתחילו לחתום בשוה זה תחת זה ולסיים בשוה הלכך בין שמתחילין לחתום שלשתן כנגד שיטה אחרונה דהיינו מלמטה למעלה בין שמתחילין לחתום כנגד שיטה ראשונה ומסיימין בשיטה אחרונה אינו יכול לא להוסיף בסוף השטר שהרי אין חתימתם כנגד ההוא תוספת ולא למיגז ולקלר ריעותא דבסוף השטר דאי גייז חד מן העדים גייז כולהו. כתב בפירוש רבינו חננאל ואע"ג דפריק ר' ירמיה כל מה דלקשו עליה מתני' כרב הונא דייקא דקתני [קס.] רבי חנינא בן גמליאל אומר מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר שיכול לעשותו פשוט ואליבא דרב ירמיה דאמר מקושר עדיו מלמטה למעלה חותמין לא יתכן להעשות המקושר פשוט. ואי קשיא לך אי הכי אפי' לרב הונא אפי' פשוט שכתבו עדיו מאחוריו יהא כשר שיכול לעשותו מקושר הא ל"ק דהא תנן [שם] פשוט עדיו שניס ואם תעשהו מקושר המקושר בשני עדיס פסול הוא אבל המקושר שעדיו שלשה אם יש עדיס בתוכו אפי' אלף כשר הוא ועוד המקושר אם תעשהו פשוט נמצא מאוחר כדלקמן [קסד:] וכשר ואם תעשה הפשוט מקושר יהיה מוקדם והמוקדם פסול: הכי גרסינן בפירוש רבינו חננאל **כל המחקין כולן צריך שיכתוב קיומיהון** ולא גרס ודין. ופירוש כל המחקין שאינן במקום שריר וקיים דאמרי' לעיל [ע"א] דכשרים צריך לקיימן בסוף השטר לפני שריר וקיים שאם אינן מקויימין איכא למימר שמחק וזייף והגיה כרלונו לאחר שנכתב השטר ולאחר שחתמו העדים: **וצריך שיחזור כו'.** זהו שאנו כותבין בסוף השטר וקנינא מן פלוני בר פלוני לפלוני ככל מה דכתב ומפרש לעיל כו' דהיינו שמפרש וכופל הענין הכתוב למעלה והאי ולריך שיחזור הכי מפרשינן לה ולריך שלא יהא כתוב בסוף השטר בשיטה אחרונה שום דבר חידוש ושום תנאי שהשטר תלוי בו שאינו כתוב למעלה לפי שלא נלמד משיטה אחרונה כדמפרש לקמן ד) ונמצא שיתקיים השטר העליון בלא התנאי ויגבה בו שלא כדין אע"פ שלא נתקיים התנאי אלא בדברים שאין לנו לורך בהן לגמוד ממנו יסייס שטרו כגון מעניו של שטר ומעתה לא נפסיד כלום אם לא נלמד משיטה אחרונה שהרי כבר מפורש למעלה מה שכתב בשיטה אחרונה: אמר **ודלמא סימנא בעלמא שוויה דהא רב צייר כוורא בו'.** ואם תאמר שאני התם דאתחזק מעיקרא בדיסקי [1] כדאמרינן פרק השולח (גיטין דף לו.) אבל הכא לא מ"מ אית לן למימר אי חתים איניש שמיה דאבוה שמא זה רגיל לחתום כך: **כל מקושר שאין עדיו** (ל) **מאחוריו בשיטה.** [2] פי' ר"י כשחותמין עליו מלמטה למעלה שיהיו כולן מתחילין בשיטה אחרונה ואין כי אם עד אחד חתום לאחרו של שטר וחתומין זה אחר זה לפיכך אי גייז שיטה אחרונה יחתוך כל ראשי העדים ולא ישאר כי אם בן פלוני עד וניכר הרמאות כיון שכל העדים חתוכין ואי מלמעלה למטה חתימי לריך שיהיו כולם כלים בשיטה [3] אחרונה ולא נהירא דמהדר לתרולי אפי' כתב עד [4] וא"כ כשחותמים מלמעלה למטה וכולם כלים בשיטה אחרונה וגייז לשיטה אחרונה גייז בהדיה עד של כל החתומין ופי' ריב"א לעולם כסדרן חתימי [5] וכי תימא יזייף מגואי ויחתוס מאבראי ויאמר כדי להרבות עדים הוא דעבדי הכי יהא פסול דכל מקושר שאין עדיו כלים בשיטה (מ) אחרונה יהא פסול לכך כיון שכל העדים חתומים בשיטה אחרונה תו לא יבא לידי זיוף דתו לא מלי חתים מאבראי שכולם לריכים להיות בשיטה אחת ובשיטה אחרונה וקשיא לן מהא דאמרינן בירושלמי מקושר לאחרו של שטר חתים ויש לפרש כל מקושר שאין עדיו כלים בשיטה אחת פסול כלומר שיחתוס ראובן בשיטה אחרונה ותחתיו בן ותחתיו יעקב ותחתיו עד וכן כולם לכך אי גייז ליה לשיטה אחרונה יחתוך כל החתימות: **אמר רבי יוחנן כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין קיומיהון.** בפי' רבינו חננאל לא גרס ודין אלא אי נמחק דבר אחד ואח"כ כתב על המחק לריך שיכתוב בסוף שטר תיבות פלוני דעל המחק ואפי' לספרים שלנו דגרסינן ודין לא קשיא מידי אם אין כותבין ודין דלא הוי אלא שופרא דשטרא ועוד שאנו כותבין שריר וקיים: **וצריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה.** ואם תאמר אם בא שטר לפנינו שחתימת העדים רחוקה מן השטר שיטה אחת ולא החזירו מענינו של שטר בשיטה אחרונה יהא כשר דלמאי איכא למיחש אי משום דאי הוה בעי (נ) מזייף בתוספת שיטה אחרונה הוי אין למדין משיטה אחרונה ולהא ליכא למיחש